

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ АБРЕВІАТУР З НІМЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

У статті визначено сутність поняття “абревіатура”; проаналізовано та проілюстровано способи передачі абревіатур з німецької на українську мову; обґрунтовано важливість правильності вибору оптимального способу передачі абревіатури з вихідної мови на мову перекладу.

Ключові слова: абревіатура, німецька мова, українська мова, переклад.

Мова завжди була прямим відображенням подій, що відбувались у суспільстві, адже поява в ній нових слів, термінів, абревіатур є пропорційною стрімкості поширення контактів між народами. Початок ХХІ ст. – період активних взаємовідносин між країнами та націями, результатами яких є теоретичні й практичні надбання в різних сферах життєдіяльності. Наслідком тісної співпраці України з європейськими державами, передусім, Німеччиною, яка за результатами товарообігу останніх років є другим після Росії стратегічним партнером нашої країни в галузі економіки, є постійна необхідність перекладати тексти різного характеру, але особливо часто – наукового та технічного змісту з німецької мови на українську та навпаки.

Окремі труднощі виникають тут при передачі абревіатур, вживання яких є своєрідною особливістю літератури зазначеного типу. Актуальність означеної проблеми підсилюється тим, що в сьогоденному повсякденному житті ми також вживаємо достатню кількість скорочень. За такої обставини виникає необхідність дослідження способів передачі абревіатур з німецької на українську мову.

У вітчизняному науковому просторі дослідженню абревіатур свої роботи присвятили Л. Бойченко, А. Івченко, Н. Клименко, М. Сердюк, В. Теркулов, К. Тронь та ін. Однак, окреслене питання ускладнюється тим, що, розглядаючи абревіатури в сучасній українській мові, можна зіштовхнутися з низкою різнопланових проблем щодо їх розуміння й вживання в сучасній українській мові. Так, за твердженням вітчизняного дослідника Р. Микульчика, сьогодні немає однозначності в термінології, якою користуються дослідники, описуючи абревіатури. Науковці паралельно вживають різні терміни на позначення того самого поняття, по-різному розуміють ті самі поняття. Вихід з цієї ситуації дослідник вбачає у внесенні єдиної загальноприйнятої класифікації абревіатур до нової редакції українського правопису [6, с. 13]. За такої ситуації виділити основні принципи передачі абревіатур з німецької на українську мову доволі важко. Проте, сьогодні вже існують ґрунтовні роботи вітчизняних науковців, у яких розробляється вказана проблема. Це, передусім, праці В. Карабана, Т. Кияка, А. Науменка. Теоретичні й практичні надбання цих дослідників стали

підґрунтям даного дослідження. Його мета полягає в аналізі способів передачі абrevіатур з німецької на українську мову.

Розкриваючи сутність предмету дослідження, доцільно зауважити, що абrevіатура (лат. *abbreviatio* – скорочую) – це складноскорочене слово, похідне слово, що виникає внаслідок абrevіації – утворення з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття. Як вже зазначалось, сфера особливо широкого вживання абrevіатур – науково-технічна література. Додамо, що абrevіатури називають також акронімами (від грец. *ἀκρόσ* – “найвищий, крайній” та *ὄνομασ* – “ім’я”).

Суттєво важливим при передачі тексту з однієї мови на іншу є адекватність виконуваного перекладу, тобто, вміння відтворити єдність змісту і форми оригіналу засобами іншої мови.

У перекладацтві поширеною є “комунікативна теорія перекладу”, запропонована німецьким дослідником О. Каде [3], згідно з якою одним з основних факторів при перекладі тексту з однієї мови на іншу є так званий “тезаріус” людини, яка формує повідомлення; людини, яка його отримує; перекладача, який передає це повідомлення з вихідної мови на мову перекладу. Той факт, що тезаріуси людей, які відправляють і приймають повідомлення, можуть не співпадати, є давно усталеним. Але при виборі способу передачі абrevіатур на нього потрібно звертати особливу увагу, оскільки поняття у вигляді абrevіатури, звичне для носія німецької мови, може залишитись незрозумілим у скороченому вигляді для людини, яка читає текст українською мовою.

Дослідивши праці вітчизняних науковців, можемо зробити висновок, що класифікація способів передачі абrevіатур з однієї мови на іншу, запропонована українським дослідником В. Карабаном, у повній мірі відображає весь спектр можливостей передачі скорочених термінів з мови перекладу на цільову мову. Це наступні способи:

а) переклад всіх слів, з яких складається абrevіатура (даний спосіб перекладу передбачає використання існуючої в мові перекладу абrevіатури-відповідника або створення її);

б) переклад абrevіатури повним словосполученням (цей спосіб використовується тоді, коли у мові перекладу відсутнє відповідне скорочення, а створення нового не буде сприяти повному розумінню прочитаного);

в) транслітерування скорочення (транскрибування або транслітерування абrevіатур з перекладом слів, перші літери якого утворюють акронім);

г) транскодування повної форми скорочення (цей спосіб потребує додаткового пояснення скороченого явища мовою перекладу) [4, с. 449-450].

Проілюструємо названі способи передачі абrevіатур, подавши приклади до них у наступній таблиці:

Способи передачі абревіатур з німецької на українську мову

№	Назва способу передачі	Абревіатура в німецькій мові	Абревіатура в українській мові
1	Переклад всіх слів, з яких складається абревіатура	BRD (<i>Deutsche Demokratische Republik</i>); AG (<i>Aktiengesellschaft</i>); MWSt (<i>Mehrwertsteuer</i>);	ФРН (Федеративна Республіка Німеччина); АТ (Акціонерне товариство); ПДВ (Податок на додану вартість).
2	Повний переклад абревіатури	EH (<i>Einzelhandel</i>); HBh (<i>Hauptbahnhof</i>); MA (<i>Mittelalter</i>);	роздрібна торгівля; Головний вокзал; Середньовіччя;
3	Транслітерування скорочення	GmbH (<i>Gesellschaft mit beschränkter Haftung</i>); NSDAP (<i>Nationalsozialistische Arbeitspartei</i>); DEFA (<i>Deutsche Film</i>); АА (<i>Aktiengesellschaft</i>);	ГмбГ – ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю); НСДАП – Націонал-соціалістична партія робітників Німеччини; ДЕФА – Німецьке об'єднання кіностудій;
4	Транскодування нової форми скорочення	BASF (<i>Badische Anilin- und Sodafabrik</i>); SchR (<i>Schulrat</i>); SD (<i>Süddeutsche Zeitung</i>).	БАСФ – “Бадіше анілін інд сода фабрік АГ” (хімічний концерн у ФРН) Шульрат (шкільний радник); Зюддойче цайтунг (газета у ФРН).

Вважаємо за доцільне пояснити, що всі наведені приклади взято з “Нового більшого німецько-руського словаря” у 3 т. за загальною редакцією Д. Добровольського [7], оскільки німецько-українського словника, в якому було б подано таку велику кількість лексичних одиниць (500), їх значень, прикладів вживання, на жаль, в Україні поки що не існує.

Проілюструвавши способи передачі абревіатур з однієї мови на іншу, наголосимо, що мати лише уяву про них недостатньо, адже переклад текстів з однієї мови на іншу на сучасному етапі ускладнюється тим, що процес утворення нових абревіатур значно випереджає їх занесення до термінологічних словників чи словників абревіатур. У випадках, коли перекласти термін за допомогою довідника неможливо, перекладач має орієнтуватись у тому, якими способами він може передати новий акронім.

Аналізуючи проблему передачі абревіатур з німецької на українську мову, Т. Кияк зазначає, що більшість абревіатур на сьогоднішній день мають регулярні адекватні, зафіксовані у словниках та відповідній літературі [5,

с. 133]. Однак, терміни-аббревіатури треба перекладати та створювати власні аббревіатури, застосовуючи перший спосіб нашої класифікації. Лише в тому випадку, коли та чи інша аббревіатура виглядатиме однаково в багатьох мовах, і в українській її також треба зберігати і передавати за допомогою зворотної алітерації [там само, с. 33]. Додамо, що в окремих випадках мовна ситуація складається таким чином, що перекладачеві вдається передати аббревіатуру з однієї мови на іншу так, що її написання й звучання в мові перекладу буде повністю співпадати з висхідним варіантом (як у прикладі UDK (Universelle Dezimalklassifikation) та УДК (Універсальна десятична класифікація). Це – дуже влучний еквівалент, однак, такі випадки трапляються досить рідко в перекладацькій практиці.

Виходячи з аналізу теоретичних джерел з предмету дослідження, зазначимо: якщо ситуація складається таким чином, що мовою перекладу передати коротко повний вираз неможливо, але в ній вже існує стале словосполучення, яке повністю передає сенс іншомовної аббревіатури, то необхідність створювати нове скорочення при цьому треба перевірити. Перенасичувати та обтяжувати українську мову (як і будь-яку іншу мову перекладу) новими аббревіатурами не варто.

Зауважимо, що при передачі аббревіатур з однієї мови на іншу особливу увагу треба звертати на галузь знань, до якої належить текст перекладу. зазначає Так, М. Дужа-Задорожна у своїй статті наводить приклад омонімії значень німецької аббревіатур “РК”, яка в управлінському обліку позначає термін Personalkosten (витрати на персонал), у машинобудуванні – Pferdekraft (кінська сила), а у харчовій промисловості – Produktionskristallisat (продуктовий кристалізат) [1, с. 96]. На наш погляд, в такій ситуації краще подати повний варіант терміну, тобто, використати другий спосіб передачі аббревіатур з вихідної мови на мову перекладу.

Уважно проаналізувавши широковживані іншомовні аббревіатури, можемо зробити цікавий висновок: іноді в процесі міжкультурної комунікації окремі акроніми переходять з однієї мови в іншу у тому вигляді, в якому вони вживаються в вихідній мові. При цьому необхідність створення нової аббревіатури у мові перекладу зникає. Так, поширені в усьому світі скорочення з англійської мови РС, CD, DVD вживаються в україномовних текстах без перекладу, зберігаючи при цьому і типову для англійської мови вимову. До речі, ці ж аббревіатури в німецькій мові зберігають написання латиницею, а вимовляються за правилами читання німецької мови, що вже стало традицією для таких випадків.

Щодо використання третього й четвертого способу передачі аббревіатур з однієї мови на іншу, то їх досвідчений перекладач має використовувати тоді, коли особливо важливим у процесі перекладу є збереження національного забарвлення того чи іншого терміну, тому що такі аббревіатури чи транс кодовані акроніми, як правило, завжди вимагають додаткового пояснення, що буде доцільним не для кожного типу тексту.

Ураховуючи, що аббревіатури – одні з найдинамічніших ідіом кожної сучасної літературної мови, їх лексикографічний опис теж має бути динамічним й оновлюватися кожні 5–10 років [2]. Так, Словник аббревіатур Дудена (Duden Das Wörterbuch der Abkürzungen) [8], що входить до однієї з найбільш компетентних серій словників Німеччини, за період у 5 років (час між друком 4 і 5 видання словника) поповнився близько 10 000 нових аббревіатур та скорочень. Як бачимо, в наш час опрацьовувати й доповнювати словники аббревіатур потрібно досить часто.

Наприкінці доцільно зауважити, що з метою економії часу в процесі перекладу текстів з однієї мови на іншу в останній час дедалі частіше залучаються інформаційні технології. В даний час особливою популярністю користуються 2 типи програм машинного перекладу: Transfer і Interlingua. Основна проблема подібних програм – нездатність зрозуміти і адаптувати до мови перекладу речення в цілому, переклавши кожне слово в ньому окремо. Результати їх роботи розпізнаються по неузгодженості закінчень, а також по частковій або повній відсутності сенсу. Наголосимо, що при передачі аббревіатур з застосуванням електронних перекладачів треба бути особливо уважним. Визначний дослідник у галузі перекладацтва Т. Р. Кияк окремим пунктом у процесі перекладі тексту, а, точніше, в процесі редагування, наголошує на необхідності перевірки правильності розшифрування аббревіатур [5, с. 33], і це – при здійсненні перекладу традиційним шляхом. Звичайно ж, покладатись на правильність машинного перекладу при передачі аббревіатур не варто.

Враховуючи вищеназвані факти, можемо зробити наступний висновок: передати аббревіатуру з німецької мови на українську можна, обравши один з таких способів: переклад всіх слів, з яких складається аббревіатура; переклад аббревіатури повним скороченням; транслітерування скорочення; транскодування повної форми скорочення. Вибір оптимального способу передачі аббревіатур залежить від мовної ситуації, але зберігати аббревіатуру в мові перекладу, якщо скорочення існувало в вихідній мові, не є обов'язковим.

Предметом подальших, більш глибоких досліджень у цьому напрямку можуть стати проблеми запозичення іншомовних аббревіатур і їх правильного мовленнєвого й графічного оформлення українською мовою. Крім цього, у контексті активного розвитку відносин між Україною та Німеччиною та постійною необхідністю перекладати тексти, що містять аббревіатури та скорочення, мають бути укладені двомовні словники аббревіатур. Окремі шляхи до розв'язання цієї проблеми вже здійснюються, але, безумовно, проблема потребує подальшої розробки.

Л і т е р а т у р а :

1. *Дужа-Задорожна М.* Особливості аббревіатур у німецькій економічній мові / М. Дужа-Задорожна // Вісн. ун-ту Львівська політехніка. Серія : Проблеми

- лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. – Вип. 586. – Львів, 2007. – С. 94-97.
2. Івченко А. Принципи створення “Словника аббревіатур української мови” / А. Івченко // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології” – 2009. – № 648. – С. 50-52.
 3. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации / О. Каде // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сборник статей. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 69-90.
 4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – 4-е вид., випр. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 577 с.
 5. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
 6. Микульчик Р. Сучасні українські аббревіатури: перспективи і стан дослідження / Роман Микульчик // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2005. – № 538: Проблеми української термінології. – С. 12-15.
 7. Новый большой немецко-русский словарь : в 3 томах [под общ. рук. Д. О. Добровольского]. – М. : АСТ Астрель, 2010. – 3565 с.
 8. Duden Das Wörterbuch der Abkürzungen. – 5., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage von Dr. Anja Steinhauer. – Mannheim : Dudenverlag, 2005. – 480 S.

Аннотация

В статье определена сущность понятия “аббревиатура”; проанализированы и проиллюстрированы способы передачи аббревиатур с немецкого на украинский язык; обоснована важность правильности выбора оптимального способа передачи аббревиатуры с исходного языка на язык перевода.

Ключевые слова: аббревиатура, немецкий язык, украинский язык, перевод.

Annotation

In this article the essence of the concept “abbreviation” is revealed, means of translation of abbreviations from German into Ukrainian are analysed and illustrated; the importance of the right choice of the optimum means of abbreviation translation from the original language into the target language is proved.

Keywords: abbreviation, German language, Ukrainian language, translation.